

Reinalda van Eymeren

Schrijfster van “Die Grote Evangelische Peerle” en “Vanden Tempel onser sielen”

“Die Evangelische Peerle” en “Vanden Tempel onser sielen” zijn hoogtepunten van de 16de-eeuwse mystieke beweging. De Middelnederlandse tekst werd in verschillende versies vele malen herdrukt.

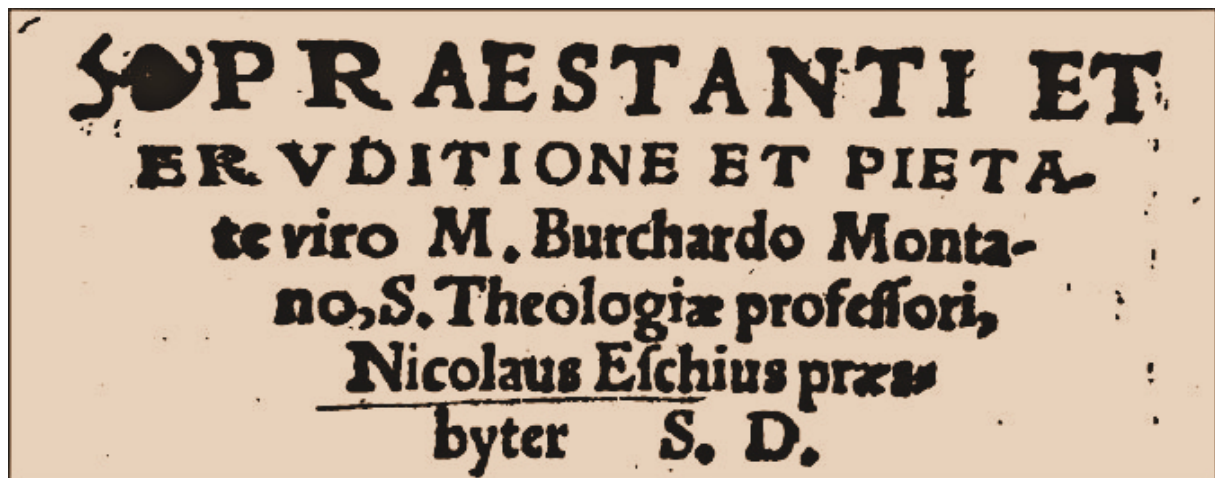
Alles tezamen verschenen er van Die Evangelische Peerle liefst negenentwintig verschillende uitgaven in vier verschillende talen, waarvan de laatste in 1997 het licht zag.

Dit boekje verwierf een ongekende populariteit, en had gedurende enkele eeuwen in geheel West-Europa en Noord-Amerika grote invloed. Het werd gelezen bij begijnen en kloosterzusters, bij mannelijke religieuzen en seculiere geestelijken, bij katholieken en doopsgezinden, bij eenvoudigen en hooggeplaatsten. Het werd als gebedenboek gebruikt door de Schotse koningin Mary Stuart (1542-1587) en de heiligverklarde bisschop van Genève François de Sales (1567-1610), ter lezing aanbevolen door de Franse kardinaal Pierre de Bérulle (1575-1629), vertaald door de Silezische mysticus Angelus Silesius (1624-1677).

In 1987 werd **haar portret**, van de hand van Henk Hilterman, als ontwerp voor de basiliek van Sint-Bavo te Haarlem gemaakt, bestemd voor de eregalerij van mannen en vrouwen die op markante wijze de Nederlandse spiritualiteit hebben vormgegeven en beïnvloed. Zij wordt er **geflankeerd door Thomas a Kempis en Petrus Canisius**.

(Uit: Biografisch Woordenboek Gelderland, deel 2, Bekende en onbekende mannen en vrouwen uit de Gelderse geschiedenis. Blz. 28-30)

In **1545** verscheen in Keulen de eerste editie van **de Latijnse vertaling van de Peerle**: Margarita Evangelica, incomparabilis thesaurus divinae sapientiae (‘onvergelijkbare schat

van goddelijke wijsheid'). Nicolaus van Esch (Nicolaus Eschius pr.sbyter) schreef de Latijnse 'inleiding'. In feite is het **een opdrachtbrief aan Borchard van den Bergh** (Burchardis Montano, †Arnhem 1566), (= zoon van Fenne van Eymeren, zuster van Reinalda) de biechtvader van keizer Ferdinand I en later kapittel-deken van de Walburgiskerk in Arnhem. De Keulse kartuizer Laurentius Surius, leerling van Nicolaus Van Esch', vertaalde de door Van Esch bewerkte (herschikte) tekst van de Peerle uit 1542 in het Latijn.

De identiteit van de schrijfster van beide boeken is lang niet bekend geweest omdat ze er voor gekozen had om anoniem te blijven.

Sedert de publicatie van **P.J. Begheyn** in: *Ons Geestelijk Erf* 45 (1971) is geleidelijk aan steeds meer duidelijkheid gekomen over haar.

De titel van zijn artikel was:

Is Reinalda van Eymeren, zuster in het St. Agnietenklooster te Arnhem, oudtante van Petrus Canisius en tante van Borchard van den Bergh, de schrijfster der 'Evangelische Peerle' ?

Voor het vermoeden van Begheyn bleken in de loop der jaren steeds meer bewijzen gevonden te worden. Hieronder vinden we een aantal van de belangrijkste bewijzen.

We beginnen bij Petrus Canisius:

In zijn geestelijk testament dat Peter Canisius in **1596 of 1597 te Fribourg** opstelde, staat o.a.: "*Memini honestissimae viduae, quae raram pietatem vita et morte contestata est, quum Arnhemii salutarem amicos, ea divinis clara illustrationibus inter alia praemonuit de novo sacerdotum ordine prodituro, per quos licet simplices Deus fidos operarios in vineam suam brevi extruderet, ac illis me quoque aggregandum esse praedixit. Atqui nulla tunc de JESUitis, quos nunc vocant, memoria, mentio nulla vel apud Italos vel Gallos vel Germanos usquam habebatur*"

Begheyn vertaalt het zo: *Peter spreekt over een weduwe die in hoog aanzien stond en zowel door haar leven als door haar dood blijk gegeven van een zeldzame vroomheid; zij is beroemd door haar goddelijke verlichtingen. Haar voorspelling aan Peter betreffende diens intrede in de toekomstige jezuitenorde ging nog vergezeld van andere voorspellingen, en werd gedaan, toen hij te Arnhem vrienden (amicos) bezocht.* (o.a. Uit: *Een samenspel van geloof en liefde door Paul Begheyn SJ Blz. 126*)

(Begheyn vergat te vermelden dat met 'amicos' ook aanverwanten bedoeld kunnen worden: dus in dit geval **verwanten van zijn stiefmoeder.**)

Kees Kuiken (*Anonieme Maagd*, in: *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland*) vertaalt het zo: 'zeer eerbare weduwe [...] wier magen te Arnhem ik groet' uit zijn testament.

Met het ouderwetse woord "magen" worden ook aanverwanten bedoeld.

Petrus Canisius werd **8-5-1521** geboren te Nijmegen. Hij was een zoon van Jakob Kanis en **Jelis van Houweningen**. (overl. najaar 1526).

Jakob Kanis huwde later **Wendel van den Bergh**, afkomstig van Arnhem en dochter van Gerit van den Bergh en **Fenne van Eymeren**.

Deze Fenne van Eymeren was de zuster van Reinalda van Eymeren.
Zij waren **beide dochters van Wichman van Eymeren.**

De betekenis van de naam **Reinalda** is zo iets als: **“wijze raadgeefster”**
Vrouwelijke vorm van REIN, verkorting van een samengestelde Germaanse naam die met 'Rein-' begon; komt van 'regin' of 'ragin', verkort tot 'rain-', 'ran-', 'ragn-', 'rem-' enz. = 'raad': bijv. **Reinalda = 'heersend met (goede) raad'** (Dries van den Akker s.j.)

Volgens de verklaring van Goessen van Steenler (zie verderop) werd ze ook wel **Reinharda** genoemd. Het Meertens Instituut geeft de volgende uitleg:
Tweestammige Germaanse naam, uit Regin- 'raad' en -hard 'hard, sterk, stevig' (zie regin- en -hard-). De betekenis is dus ongeveer **'sterk in het raad geven'**.
Deze naam zal men gegeven hebben omdat die goed bij haar paste.

Reinalda (Reinharda) zal de bijnaam zijn van ‘Derick’ of ‘Theodrica’.

18 maart 1504, wordt "Derick" van Eymeren genoemd samen met haar beide broers Frans, kanunnik te Arnhem, en Roloff, en met haar zuster Fenne, gehuwd met Geryt van den Bergh, als partij in een rechtszaak. De andere partij werd daarbij gevormd door Henrica, weduwe van Reyner van den Sande, vergezeld door haar zoon Derick en haar schoonzoon Bernardus Kempinck.
(*Arnhem, Gemeentearchief, Rechterlijk Archief, nr. 382, f. 104r.*)

In een akte van **1519** wordt zij als "Theodrica van Eymeren" vermeld samen met Rolof en Fenne van Eymeren, wanneer zij gedrieën als erfgenaam van Godert Verhair krachtens diens testamentaire beschikking hun rechten in een hoeve land "in den Mussenberch" overdragen aan Hendrick Prijns. (Broer Frans zal in 1519 dus reeds overleden zijn)
(*Arnhem, Gemeentearchief, Rechterlijk Archief, nr. 383, f. 161r ; een afschrift van de akte in Gedeponeerde Archieven, nr. 23, f. 95v*)

De boeken van Reinalda van Eymeren hebben tekstuele gelijkenissen met die bij het Sint-Agnietenconvent van Arnhem gebruikelijk waren.

In 2011 is theologe **Ineke Cornet** gepromoveerd aan de Katholieke Universiteit Leuven. Cornet constateert dat de **Arnhemse mystieke preken tekstuele gelijkenissen vertonen met verwante 16de-eeuwse teksten, zoals de Evangelische Peerle (1537-1539) en de Tempel onser sielen (1545)**. De Arnhemse mystieke preken zijn nooit in druk uitgegeven en zijn geschreven in een **herkenbare schrijfstijl, zoals die in kloostergemeenschap Sint-Agnes gebruikelijk was**.

Het Sint-Agnietenconvent van Arnhem heeft zich lange tijd laten inspireren door de ideeën van Geert Grote en Thomas a Kempis. (Moderne devotie)

Die Grote Evangelische Peerle

Er werden o.a. in **1542** en **1556** edities gedrukt van “Die Grote Evangelische Peerle”.

In beide uitgaven werd een **‘Woord tot de lezer’** gericht.

De tekst van 1556 was praktisch dezelfde als die in de door **Esschius** uitgegeven editie van 1542. Deze **Nicolaas van Esch** was eerder in Keulen leermeester geweest van Petrus Canisius en kende hem dus goed.

Hugo Vanden Bossche heeft een artikel geschreven onder de naam ‘**Begijnen en boeken**’ waarin een transcriptie staat van dat ‘**Woord tot de lezer**’ door Esschius:

*“Dit boeck is gescreven uut ingeven van de H. Geest ende uut eygen ondervondenheyt door een doechdelike maget, die van haar jeugd tot in haar dood den koning der glorien tot haeren bruydegom vercoren ende door lieve ende leed standvastig gevolgd heeft. **Sy woonde in haers vaders huys** ende hadde in haer joncheyt eenen geestelijken vader gehoorsaemheit geloeft.”* (Hugo Vanden Bossche in de Begijnhofkrant 57 (2017) 2- 10)

De hy heylelic ballē in sware stricken des blicns, ¶ Dit boeck is gescreven wt ingeven des heyligē geests / en wt eygē ondervondenheyt / door een doechdelike maget / die vā harte iocche tot in haer dood / dē coninc v̄ glorie tot haerē bruydegō v̄coren en door lieue en leet standastich gevolcht heeft. Sy woonde in haers vaders huys / en hadde in haer joncheyt eenē geestelike had gehoorsameheit geloeft. En heeft mei vastē / bedē / wakē en

Vanden Bossche concludeert hier uit:

*“Daaruit zou men kunnen afleiden dat zij een ‘**begijnachtig**’ leven leidde en niet dat van een reguliere kanunnikes in het Sint-Agnietenconvent van Arnhem”*

Reinalda zou dus geen non zijn geweest, maar geleefd hebben als een begijn buiten het Sint-Agnietenconvent in het huis van haar vader.. (Begijnen zijn vrouwen die zich wijden aan God maar geen kloosterlijke geloften afleggen.)

Reinalda heeft dus in de Arnhemse Koningstraat gewoond in het huis van haar vader.

Reinalda’s vader heette **Wichman van Eymeren** die woonde in de Koningstraat.

1515 Mei 7. Broeder Wilhem ingen Nulandt, rector van het zusterconvent te Huissen, Johan ingen Nulandt en Wilhem ingen Nulandt dragen aan **Bernt van Presickhave** over „huys ende hoffstede, gelegen myt eenrer poerten **uytgaende in der Konynckstraten tusschen huys ende hoffstede wilneer Wichmans van Eymeren** op die een zyde ende huys ende hoffstede Bernt Negels op die ander zyde, **achter uytgaende in der Kerkstraten...** (Schepensignaat Arnhem, -1514'25, fol. 51 bis - Mededelingen Gelre 1958 blz. 79)

Het Sint-Agnietenconvent lag vroeger aan de Beekstraat waar nu de Waalse kerk staat. Parallel aan de Beekstraat loopt de Koningstraat en daarachter weer loopt er parallel de Kerkstraat.

Maar er bestond ook een steeg, waar men vanuit uit de Koningstraat naar het “Sint Agnietenklooster gaat. Die is diverse malen genoemd. (zie bijv. 2003 ORA Arnhem, Inv.nr: 389 Folio: 108v)

Een wandeling van het huis van Reinalda naar het Agnietenklooster moet te lopen zijn geweest in minder dan 3 min. (250 m).

Nauwe contacten met het Sint-Agnietenconvent van Arnhem kunnen dus geen probeem zijn geweest.

Een belangrijke brief:

P.J. Begheyn, in: Ons Geestelijk Erf, OGE 63 (1989), 170-190

Hij komt met een belangrijke vondst:

Op 28 november 1613 schrijft Johannes Hasius een brief aan Matthäus Rader vanuit Emmerik. (München, Archiv Oberdeutsche Provinz SJ, Codex!, 29, nr. 51)

Het volgende stond er in:

Goessen van Steenler deelde in een brief van 15 oktober 1613 aan pater Joannes Hasius mee, dat de Arnhemse zieneres een **moederszuster (matertera) van de moeder van Derick Kanis** is. Derick Kanis (1532-1606) was een van de twaalf kinderen uit het tweede huwelijk van Jacob Kanis met Wendel van den Bergh, wier moeder Fenne van Eymeren heette. Derhalve was hij een halfbroer van Petrus Canisius, die hij in 1554 in de jezuïetenorde volgde. **De naam van de vrouw luidde Theodora van Eimeren, maar zij werd, blijkens informatie van elders, Reintera of Reinharda genoemd.**

Ook belangrijk nieuws biedt Goessen van Steenler met de mededeling, dat **Derick van Eymeren te Arnhem begraven werd in de kerk van de franciscanen, in hun habijt, bij de kansel**. Het betreft de voormalige Broerenkerk van het in 1489 gestichte klooster van de minderbroeders.

Op 7 september 1578 werd de Broerenkerk de prooi van de eerste beeldenstorm in Arnhem. Vervolgens werd de kerk gebruikt voor diensten van de gereformeerden en uiteindelijk in 1805 afgebroken.

Goessen van Steenler deelde mee dat **Derick van Eymeren te Arnhem begraven werd in de kerk van de franciscanen (de Broerenkerk), in hun habijt, bij de kansel**.

Reinalda was een tertiarius.

* Dries van den Akker SJ op www.heiligen.net zegt het volgende over tertiariissen:

Tertiariissen: Leden van de Derde Orde van Sint-Franciscus.

Tertiariissen onderhouden een bepaalde kloosterregel **zonder deel uit te maken van een kloostergemeenschap**. Soms sluiten ze zich aaneen tot een apart wonende groep gelijkgezinden, soms ook leiden ze hun God gewijd leven gewoon thuis.

Een tertiarius verplichtte zich tot een aantal vaste gebeden per dag, werken van naastenliefde en barmhartigheid, het geven van aalmoezen en tot een sobere levenswijze.

Het volgende bewijst dat Reinalda een tertiarius was:

* In het voorwoord door Nicolaas van Esch in Reinalda's boek staat:

“Sy woonde in haers vaders huys ende hadde in haer joncheyt eenen geestelijken vader gehoorsaemheit geloeft.”

Uit “Handboek voor de wereldlijke derde orde van St. Franciscus” (1900) Door Fr. Eppink pr.:

** De opneming in deze Derde Orde geschiedt door den visitator, ook wel Regel-pater genoemd, of door een daartoe gevormachtigd Priester. (blz. 3) (Zie ook Nicolaas van Esch hiervoor)*

Ze moeten een eerste jaar als proeftijd doorbrengen. Daarna leggen zij, volgens voorgeschreven Ceremonieel, hun professie af, en beloven daarbij de Geboden Gods te onderhouden, de Kerk stipt te gehoorzamen en te voldoen voor hetgeen zij mochten misdrijven tegen de beloften, bij de professie afgelegd. (Blz. 4)

De Levenswijze.

Art. 1. De Leden der Derde Orde moeten zich in hun kleding en in hun ganse levenswijze onthouden van weelde en overdreven vertoon; zij moeten, ieder volgens zijn stand, het ware midden houden. (Blz. 4) (nederigheid)

Dat is mogelijk een belangrijke reden waarom Reinalda haar werken anoniem schreef en haar kwaliteiten niet benadrukt wilde zien, gekoppeld aan haar eigen naam.

Ook Peter Canisius zal haar opvatting hebben gerespecteerd door haar naam niet te noemen.

Vervolgens een ander citaat uit het artikel van Vanden Bossche:

In dit ‘Woord tot de lezer’ (door van Esch) vinden we een belangrijke datum: “... so gaf si soetelic haeren geest in god daer si mede vereenicht was, den **XXVIII dach Januarii, anno MCCCCXL** een maecht van **LXXVII** jaren.”

geest in god daer si mede vereenicht was. Den xxviii. dach Januarii Anno. M. CCCCXL. Een maecht vā. lxxvij. jaren.

Nicolaas van Esch geeft dus aan dat Reinalda overleden is op **28 januari 1540**.

Ze zou **77** jaar zijn geworden. Dus in **1463** geboren.

Er kan getwijfeld worden aan die 77 jaren.

Uit Begijnhofkrant 57 (2017) 2- 10 Hugo Vanden Bossche:

“Het kan toeval zijn, maar ook de Oisterwijkse ‘begijn’ en mystica Maria van Hout stierf op 77-jarige leeftijd. De leeftijd van 77 jaar wekt wantrouwen, aangezien juist dit getal 7 met ‘heiligheid’ verbonden is; het is namelijk tweemaal het perfecte getal 7. Het mag daarom niet worden uitgesloten dat de genoemde leeftijd geen historisch feit is. Het enige wat we nu weten, is dat de onbekende schrijfster (Reinalda) en Maria van Hout voor die tijd lang hebben geleefd. Ook weten we dat Maria in 1547 in Keulen overleed, dat is 7 jaar na de onbekende schrijfster. “

Een paar voorbeelden:

* God schiep de wereld in **7** dagen

* De bijbel vermeldt **77** generaties vanaf Adam tot Jezus.

* "Toen kwam Petrus naar Jezus toe en vroeg: "Heer, hoe vaak moet ik mijn broeder of zuster vergeven als hij tegen mij zondigt? Tot **zeven** keer toe?" Jezus antwoordde: "Ik zeg u, niet **zeven** keer, maar **zevenenzeventig** keer." (Mattheüs 18:21)

* Als iemand Kain wil doden, zal hij **zeven** keer gestraft worden door God (Genesis 4:15)

Is het mogelijk dat de gegevens van Nicolaas van Esch toch kloppen?

Reinalda was in **1540** gestorven. Nicolaas van Esch draagt haar in **1542** uitgegeven boek op aan Borchard van den Bergh, tantezegger van Reinalda. Van Esch kan tevoren dus betrouwbare inlichtingen hebben ingewonnen van Borchard.

*1455 Dominica Cantate (mei) **Wichman van Eymeren dedit (=gaf) Bartrade uxori 100 oude schilden uit hun beider goed; (Toegangsnummer: 2003 ORA Arnhem Inventarisnummer: 375 Folio: 77v regest: 1145)***

In deze akte van **mei 1455** gaf Wichman van Eymeren zijn echtgenote Bartrade een bedrag van 100 oude schilden. Dat moet gezien worden als een **lijftocht (weduwen pensioen)** voor het geval dat Wichman onverhoopt zou overlijden.

We kunnen daarom aannemen dat ze ong. 1455 gehuwd zijn.

Hoe in te schatten of Reinalda (Theodrica) geboren kan zijn in 1463?

In de akte van **18 maart 1504** vonden we nog 4 levende kinderen van Wichman en Bartrade.

1. Frans van Eymeren, geb. ca. 1462, overl. vóór 4-9-1519.

Hij liet zich 17-8-1479 inschrijven aan de universiteit van Keulen als student in de vrije kunsten, en behaalde er 29-3-1482 de magisterstitel

2. Reinalda (Theodrica ,Derick) van Eymeren, (geb. 1463 en overl.in 1540) vermeld in 1504 en 1519. Van haar werd geen huwelijk gevonden.

3. Roloff van Eymeren, geb. ca. 1466, overl. Circa 1545. Van hem werd geen huwelijk gevonden. In 1541 blijkt hij een natuurlijke zoon Roloff en een natuurlijke dochter Styn te hebben. Hij studeerde aan de Keulse universiteit sinds 27-11-1483, maar voltooide zijn studies niet. Hij volgde zijn vader op als ambtman van Prüm (1504)

4. Ffenne van Eymeren, geb. na 1463 overl. Nijmegen voor 1555, tr. ca. 1500 Gerrit van den Bergh, schepen, overl. Nijmegen 25-1-1530

(Zij wordt in de akten steeds als laatste genoemd en zal dus jonger zijn dan Reinalda. Mogelijk ouder dan Roloff)

In bovenstaande rij is **Frans (geb. ca 1462)** de oudste.
Dat is ong. 7 jaar na de huwelijksdatum van Wichman en Bartrade.

Vermoedelijk waren er in de eerste jaren problemen met het kinderen krijgen. Waarschijnlijk zijn er kinderen jong gestorven. Traditioneel werd de oudste zoon genoemd naar grootvader van vaderskant. De tweede zoon naar grootvader van moederskant. Zo was het ook met de namen van dochters. De oudste dochter genoemd naar grootmoeder van vaderskant. De tweede dochter naar grootmoeder van moederskant.

Je zou dus een oudere **Roloff** kunnen verwachten en ook een **Weyndelmoit**.
De namen van de ouders van Bartrade zijn vooralsnog niet bekend.

Het is dus mogelijk dat Reinalda geboren is omstreeks 1463.

(Zie voor de akten P.J. Begheyn, , in: Ons Geestelijk Erf, OGE 63 (1989) blz. 180)

Nog een opmerkelijke akte:

Fenne van den Bergh van Eymeren heeft wat geërfd.

*1541 donderdag post Penthecostes (na pinksteren) Fenne van den Berghe, weduwe, sub et re Jan van Ratyngen en Henrick Engelen, kerkmeesters, als toevengers en tot behoef der moederkerk te Arnhem alle haar recht en toezeggen als zij heeft aan de **2 kamers, gelegen in de Koningstraat**, waar men door een gang in gaat tussen huis en hofstede van Bernt Straeff ab una en huis en hofstede van Aelbert van Vlyemen ab alia, voorbehouden dat Peter die Moler en zijn huisvrouw dezelve 2 kamers bewonen zullen hun leven lang [enz.]; (Toegangsnummer: 2003 ORA Arnhem Inventarisnummer: 389 Folio: 103r regest: 636)*

Hoewel niet precies is aan te geven waar 2 kamers, gelegen in de Koningstraat stonden, is dit toch opmerkelijk.

Reinalda's vader Wichman overleed circa 1513.
Reinalda was toen ong. 50 jaar oud. (geb. 1463)
1513 September 22. Roloff van Eymeren na doode zijns vaders Wychman Kerspel Voorst (buurschap Appen). (Leenboeken Prüm)

Het kan haast niet anders dan dat vader Wichman al vele jaren eerder gezorgd had voor een onderkomen dat paste bij de levensstijl van Reinalda. Sober en eenvoudig. Een twee-kamerwoning ergens in de Koningstraat.

Bert Berings

Beknopt schema Van Eymeren

